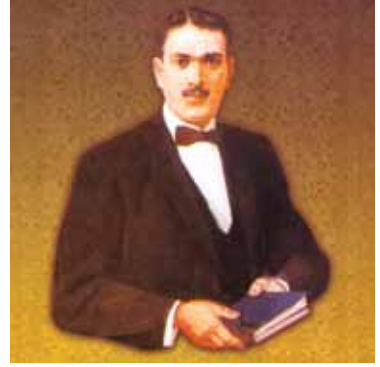

Azerbaycan'ın Millî Şairi Ahmed Cavad 120 Yaşında

Nail TAN

İstiklal Marşı'mızın güfte yazarı, millî şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un Azerbaycan'daki çağdaşı, eş şairi, Azerbaycan Millî Marşı'nın yazarı, istiklal mücadelesi kahramanı Ahmed Cavad (Azerbaycan'da Ehmed Cavad/Cavad Ahundzade, Türkiye'de Ahmed/Ahmet Cevad/Cevat şeklinde de yazılmıştır.), doğumunun 120. yıl dönümünde ülkesi Azerbaycan ile yurdumuzda törenlerle, bilimsel toplantılarla anılıyor, 120. yaş günü kutlanıyor.

Türkiye'de ilk önemli kutlama toplantısı, TÜRKSÖY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) tarafından 12 Mayıs 2012 tarihinde Ankara'da KTB Resim ve Heykel Müzesi Salonu'nda düzenlendi. Bu tarihin seçilmesinin sebebi, Ahmed Cavad'ın 5 Mayıs 1892 tarihinde dünyaya gelmiş olmasıdır. Toplantıda Ahmed Cavad'ın hayatını anlatan film gösteriminden sonra sırasıyla TÜRKSÖY Genel Sekreteri Düsen Kaseinov, TC Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay birer açış konuşması yaparak Ahmed Cavad'ın Türkiye ve Azerbaycan tarihi, edebiyatı bakımından önemini vurguladılar. "Doğumunun 120. Yıl Dönümünde Ahmed Cavad" konulu panelde ise Azerbaycan Yazarlar Birliği Başkanı Anar Rzayev, Celal Bayar Üniversitesi Öğretim Üyesi İrfan Murat Yıldırım, Ahmed Cavad'ın torunu Anar Ahundzade, rahmetli şairi bütün yönleriyle tanıtan bilgiler verdiler. Kutlama, Azerbaycan Devlet Sanatçısı Azerin Hanım'ın Ahmed Cavad'ın bestelenmiş şiirlerinden oluşan konseriyle sona erdi. TÜRKSÖY-Tarsus Belediye Başkanlığı iş birliğiyle 19 Eylül 2012 tarihinde de Tarsus'ta "Ahmed Cevad Parkı" açıldı. Açılış törenine, şairin torunu Anar Ahundzade de katıldı.

Sovyet Rusya, Ermenistan ve İngiltere'ye karşı Azerbaycan'ın istiklal mücadelesi denince ilk akla gelen isimler arasında mutlaka Mehmed Emin Resulzade ve Ahmed Cavad yer alır. Ahmed Cavad'a, Azerbaycan'da "Poetikanın Resulzadesi" unvanı verilmesinin sebebi budur. Azerbaycan'ın ünlü edebiyatçısı rahmetli Prof. Dr. Yaşar Karayev'in *Azerbaycan Edebiyatı* kitabında da belirttiği gibi; "O şair gibi doğdu, şair gibi yaşadı ve şair gibi öldü."

Ahmed Cavad, 5 Mayıs 1892 tarihinde Gence'nin Şemkir (Şamhor) ilçesinin Seyfeli köyünde doğdu. Dedesi, ailesiyle Güney Azerbaycan'dan göç etmiş bir ahund (din adamı, molla) idi. Babası Mehemed Eli/Alî'ye de okur yazar ve bilgili bir adam olması dolayısıyla köylerinde "molla" deniyordu. Bu sebeple, Ahmed Cavad ailesi Ahundzade soyadıyla anıldı.

Altı yaşına geldiğinde babasını kaybetti. Annesiyle birlikte Gence'deki üvey kardeşlerinin yanına gitmek zorunda kaldı. Köyündeki mollahanede Arap harfleriyle yazmayı, *Kur'an* okumayı öğrenmişti. Gence'de Şah Abbas Mescidi bünyesindeki medresede Arapça, Farsça ve Rusça dillerine de sahip oldu. Tarih ve edebiyata önem verdi. İlk şiirlerini de medrese yıllarında yazdı. Medresedeki edebiyat öğretmenini Abdulla Sur'un tavsiyelerinden yararlandı. 1906 yılında başladığı medrese öğrenimini 1912 yılında tamamladı.

Medreseyi bitirdiğinde yirmi yaşındaydı. O yıl, Osmanlı Devleti Balkan Savaşı'na girmişti. Şair, eğitimci arkadaşı Abdulla Şaik'le birlikte "Kafkas Gönüllü Kıtası"na katılarak İstanbul'a gitti. Trakya'da Osmanlı askerleriyle birlikte Bulgar ordusuna karşı savaştı. İstanbul'da Mehmet Emin Yurdakul'la tanıştı. Yurduna dönünce Gence'de öğretmenliğe başladı.

1914 yılında Osmanlı Devleti bu defa I. Dünya Savaşı'na girmiş, Kafkas/Doğu Cephesi'nde ağır bir yenilgiye uğramıştı. Ermeniler de bu fırsattan yararlanarak Erzurum, Kars, Ardahan, Iğdır, Ağrı ve Van'da katliamlara başlamışlardı. Bu sırada, Bakü'de Azerbaycan Türkleri bir yardım derneği (1905'te kurulan Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi) vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ndeki soydaşlarına yardım toplayıp gönderiyorlardı. Ahmed Cavad, bu yardım toplama faaliyetlerinin içinde yer aldığı gibi, duygularını şiire dökerek halka moral vermeye çalışıyordu. Gence'de 15 Aralık 1915 tarihinde yazdığı "Çırpınırdın Karadeniz" şiiri, o karanlık günlerde Türk dünyasına umut ışığı olmuştu. Ünlü besteci Üzeyir Hacıbeyli'nin bestelediği bu şiir sadece Azerbaycan'da değil Türkiye'de de çok sevilmiş, âdeta marş hâline getirilmişti. Türkiye Türkçesiyle bu şiir şöyledir:

*Çırpınırdın Karadeniz,
Bakıp Türk'ün bayrağına.
"Ah" diyerdin, hiç ölmezdin,
Düşebilsem ayağına!*

*Ayrı düşmüş dost elinden,
İller var ki çarpar sinem.
Vefalıdır geldi, giden,
Yol ver Türk'ün bayrağına!*

*İnciler dök, gel, yoluna,
Sırmalar düz sağ soluna,
Fırtınalar dursun yana,
Selam Türk'ün bayrağına!*

*Hamidiye ve Türk kanı,
Hiçbirinin bitmez şanı,
Kazbek olsun ilk kurbanı
Selam Türk'ün bayrağına!*

*Dost elinden esen yeller,
Bana şiir, selam söylesin
Olsun bizim bütün eller
Kurban Türk'ün bayrağına!*

(Anar-Akpınar/s. 109-110)

Ahmed Cavad, Azerbaycan yardım heyetiyle birlikte Kars'a geldi ve işgal altındaki halkın perişan hâlini görünce Nevruz Bayramı'nı yapmayıp 22 Mart 1915'te *Ne Gördümse* adlı şiirini yazdı. Şiirin bir dördlüğü şöyledir:

*Sordum garip minarenden
Akşam oldu, ezan hani?
Baykuş konmuş minberlere
Diyen hani, duyan hani?*

(Aslan/s. 82)

“Yazık” adlı şiirini de Anadolu'daki savaş mağdurları için yazmıştır. İlk dördlüğü:

*Deniz derde düşer, dalgalar ağlar
Dağlara dert gelse, dumana yazık!
Sensiz öz ilinde garip kesilip
Durnalardan haber umana yazık!*

(Aslan/s. 120)

1915-1916 yıllarında Batum'da yaşadı ve öğretmenlik yaptı. Batum'da Süleyman Bey Recanizade'nin kızı Şükriye Hanım'la evlendi. 1916 yılında Bakü'de *Koşma* adlı şiir kitabı yayımlandı.

1917 Bolşevik İhtilali sonrası Rusya Kafkaslardaki birliklerinin önemli bir bölümünü geri çekti. Cepheyi, Ermeni birliklerine bıraktı. Osmanlı Devleti, Azerbaycan için Nuri Paşa'nın komutasında Kafkas İslam Ordusu adıyla yeni bir ordu oluşturdu.

Bu ordu, 25 Mayıs 1918'de Gence'ye girdi. 28 Mayıs 1918'de başkent Gence olmak üzere Azerbaycan Cumhuriyeti kuruldu. Bakü'yü işgalden kurtarmak amacıyla Kafkas İslam Ordusu harekete geçti. Ahmed Cavad, Osmanlı askerleriyle birlikte Bakü'nün Yasamal Dağı'ndaki mevzilerde Rus-Ermeni-İngiliz birlikleriyle savaştı. Nuri Paşa'nın ordusuyla birlikte 15 Eylül 1918 tarihinde Bakü'ye ilk girenler arasında yer aldı. Bakü alınınca, başkent bu şehre taşındı. Azerbaycan Hükûmeti, şehit Osmanlı askerleri için Bakü'de bir anıt yaptırmayı kararlaştırmıştı. Anıtın temel atma töreninde, 10 Mayıs 1919 günü yazdığı "Kalk" adlı şiirini okudu. Bu şiirin ilk dördlüğü şöyledir:

*-Azerbaycan'daki Osmanlı Şehitlerine-
Kalk! Kalk, sarmaşıklı mezar altından,
Gelmiş ziyarete kızlar, gelinler!
Ey kervan geçidi yollar üstünde,
Her gelen yolcuya yol soran asker!*

(TÜRKSÖY broşürü/s. 5)

Mondros Mütarekesi sonrası İstanbul'un İtilaf Devletleri Donanması tarafından işgal edilmesi (13 Kasım 1918) üzerine, 19 Mart 1919'da Gence'de "İstanbul" adlı yedi dördlükten oluşan, Azerbaycanlıların duyduğu ıstırabı anlatan bir şiir yazdı. İlk ve son bölümleri şöyledir:

*Ben sevdiğim mermer sineli yârin,
Diyorlar koynunda yabancı el var.
Bakıp ufuklara, uzak yollara,
Ağlıyormuş mavi gözler akşamlar.*

*Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul
Mavi gözlerin pek baygın İstanbul*

... ..

*Yarab, bilmez miydin kalemi sen de,
Ki, kırdın sazımın canlı telini.
Doğuyorken yeni bir ümit bende,
Niye meyus ettin Turan elini?
Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul
Mavi gözlerin pek baygın İstanbul*

(TÜRKSÖY broşürü/s. 12-13)

1918-1920 Azerbaycan Cumhuriyeti dönemi, şairin sanatının en verimli dönemidir denebilir. Bu dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti'ni öven, halka moral veren, coş-

kulu şiirler yazdı. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Türkçülük, çağdaşlık, Müslümanlık temelleri üzerinde yükselmesi ülküsünü savundu. Ziya Gökalp'ın Türkiye'de savunduğu düşünceleri bunlar. 1919 yılında istiklal havası içinde ikinci şiir kitabı *Dalga*'nın basılmasını sağladı.

Azerbaycan, 28 Nisan 1920 tarihinde Bolşevik Rusya ordusu tarafından işgal edilip Azerbaycan Cumhuriyeti'ne son verilince Ahmed Cavad ve birçok Azerbaycan yöneticisi, aydını, sanatçısı Rus yöneticilerin hedefi hâline geldi. Her hareketleri takip edildi. Kurşuna dizildiği 1937 tarihine kadar üç defa tutuklandı, eşi sürgüne gönderildi. Üç oğlu hapsedildi.

Komünist yönetim döneminde ilk önce Bakü'den uzaklaştırıldı. Guba'da 1920-1922 yılları arasında Millî Eğitim Müdürlüğü yaptı. 1922-1927 yılları arasında Azerbaycan Yüksek Pedagoji Enstitüsü Tarih ve Filoloji Bölümünde yüksek öğrenim gördü. Enstitüde okurken 1924-1926 yılları arasında Bakü'de Edebiyat Cemiyeti/Derneğinin başkanlığını yapacak kadar ünlü bir şairdi. Yine aynı yıllarda *İnkılap ve Medeniyet* dergisinin de yazı işleri müdürlüğünü yürütmekteydi.

Şairin *İstiklal Uğruna Şiirler* kitabı 1928 yılında İstanbul'da basılınca Türkiye'deki ünü arttı ama Bakü'deki hayatı daha da zorlaştı.

Pedagoji Enstitüsünü bitirince 1927-1934 yılları arasında Bakü ve Gence'deki bazı yüksekokul ve enstitülerde Azerbaycan dili ve edebiyatı öğretmenliği yaparak geçimini sağladı. 1935'te Gence'den Bakü'ye dönüp Azernesr (Azerbaycan Devlet Yayınları) Tercüme Şubesi Editörlüğü (1934-1935) ve Azerbaycan Film Stüdyosu Belgeseller Şubesi Başkanlığı (1935-1936) görevlerinde bulundu.

Türkiye'de şiirlerinin yayımlanması, Azerbaycan'ın bağımsızlığı için çalışmaları ve milliyetçi şiirleri dolayısıyla Sovyet Rusya ile onun Azerbaycan'daki uydu yöneticilerinin devamlı takibi altındaydı. Her yazdığı inceleniyor, görüştüğü kişiler sorguya çekiliyordu. 1937 yılında karşı devrim ve Pantürkizm suçlamasıyla tutuklanıp yargılandı ve mahkeme kararıyla 13 Kasım 1937 tarihinde kurşuna dizildi. 1955 yılında SSCB Başsavcısı, şaire karşı yapılan suçlamaların asılsız olduğunu belirtip hakkında beraat kararı verdi ama çok geç kalınmıştı.

Ahmed Cavad'ın sanatının altın yılları 1914-1920 yılları arasındır. Sovyet Rusya döneminde takip altında olduğundan şairliğini gereği gibi ortaya koyamamıştır. Verimli döneminde yazdığı aşk, vatan-millet-bayrak sevgisi temalı şiirler, Azerbaycan edebiyat tarihinde önemli şairler arasında yer alması için yeterli olmuştur.

Basılmış şiir kitapları şunlardır: *Koşma* (Bakü 1916), *Dalga* (Bakü 1919), *İstiklal Uğruna* (İstanbul 1928), *Şiirler* (Bakü 1958), *Çırpınırdı Karadeniz* (Ankara 1990, hzl. Servet Gürçan), *Sen Ağlama Ben Ağlaram* (Bakü 1991), *Hak Bağırın Ses* (Bakü 1991), *Seçilmiş Eserleri I-II* (Bakü 1992), *Selam Türk'ün Bayrağına/Ahmet Cevat'ın Hayatı ve*

Şiirleri (İzmir 1992, hzl. İrfan Murat Yıldırım), *Seçilmiş Eserleri* (Bakü 2005).

Gürcü şair Şota Rustaveli'den çevirdiği *Pelenk Derisi Giymiş Pehlivan* şiiri de 1978'de Bakü'de basıldı. Ayrıca; Shakespeare, Puşkin ve Rubala'nın bazı şiirlerini de Azerbaycan Türkçesine çevirdi.

Bugün Bakü'de Parlamento binasına giden cadde üzerinde Ahmed Cavad'ın görkemli heykeli yükseliyor. Şemkir'de adına müze var. Ünlüler Mezarlığı'nda temsili mezarı bulunmakta.

Azerbaycan'ın millî şairi, hürriyet-istiklal âşığı Ahmed Cavad'ın 120. doğum yıl dönümünü Türk dünyası mensupları olarak coşkuyla kutluyoruz. Mekânı cennet olsun. Yazımızı, bestesi yine Üzeyir Hacıbeyli'ye ait Ahmed Cavad'ın Azerbaycan'ın Millî Marşı kabul edilen şiiriyle bitiriyoruz:

*Azerbaycan, Azerbaycan!
Ey kahraman evladın şanlı vatanı!
Senden ötürü can vermeye cümle hazırız!
Senden ötürü kan dökmeye cümle kadiriz!
Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!*

*Binlerle can kurban oldu,
Sinen harbe meydan oldu!
Hukukundan geçen asker,
Here bir kahraman oldu!*

*Sen olasan gülistan
Sana her dem can kurban
Sana bin bir muhabbet
Sinende tutmuş mekân*

*Namusunu hıfz etmeye
Bayrağını yükseltmeye
Cümle gençler müştaktır
Şanlı vatan, şanlı vatan
Azerbaycan, Azerbaycan*

(TÜRKSÖY broşürü/s. 6)

Yararlanılan kaynaklar:

TÜRKSÖY'un 12 Mayıs 2012 120. Yıl Kutlama Töreni için bastırıldığı 16 sayfalık broşür.

Anar-Akpınar, Yavuz (2000), *Bin Yılın Yüz Şairi/ Azerbaycan Şiiri Antolojisi*, Ankara, s. 109-111, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Aslan, Betül (2000), *I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*, Ankara, s. 52, 82, 120, 124, AKM Yayınları.

Karayev, Yaşar (1999) *Belli Başlı Dönemleri ve Zirve Şahsiyetleriyle Azerbaycan Edebiyatı*, İstanbul, s. 286-308, Ötüken Yayınları.

Makas, Zeynelâbidin (1992), *Çağdaş Azerbaycan Şiiri Antolojisi*, Ankara, s. 36-42, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Muhtaroglu, Vilayet (1993), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi/Azerbaycan Edebiyatı*, Ankara, C. IV, s. 332-339, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yıldırım, İrfan Murat (1992), *Selam Türk'ün Bayrağına/Ahmed Cevat'ın Hayatı ve Şiirleri*, İzmir, s. I, 62.